

Súдруh Vladimirov mal ráno výnimočne zlú náladu. V buržoáznej krajine, kde boli ľudia poverčiví, by povedali, že vstal z postele ľavou nohou. Nič sa mu nepozdávalo. Dnes si prvý raz všimol, že má špinavú posteľ, že obliečka na vankúši je potrhaná a plachta posiatá drobnými krvavými škvrnkami od rozpučených ploštíc. Tapety viseli v zdrapoch zo stien a pod papierom šuchotali šváby. Namosúril sa, keď zablúdil pohľadom k písaciemu stolu a zbadal na ňom ohryzenú kosť a zvyšok kyslej uhorky. Navyše mu v špinavej ponožke zívala veľká diera a Paša, domáca, si práve dnes uviazala na hlavu červenú šatku, ktorá nepekne zvýrazňovala jej bledé líca. Takmer sa rozzúrila, keď mu padol zrak na hrubú vrstvu prachu, ktorá pokrývala zväzky Karla Marxa, Engelsa a Lenina.

Paša vošla dovnútra bez toho, aby zaklopala, a keď ju súдруh Vladimirov upozornil na prach a diery v ponožke, odvetila rozčúlene:

„Keby som mala v celej *komunalke** utierať prach, kedy by som si našla čas na likvidovanie analfabetizmu? Celé dni sa musím vláčiť po všelijakých schôdzach, *Aviachimoch* a *Vozduchoch*** a potom mi tu ešte strkáte pod nos diery v ponožke!“

Aj Paša bola komunistka, pracovala pre *Ženotdel**** mohla si dovoliť hovoriť so súдруhom Vladimirovom ako rovná s rovným. Áno, to sa veru nedalo poprieť, bola to drsná žena a dokonca aj on mal pred ňou rešpekt. Tak sa aj tentoraz stiahol, skrivil pery do sladkasto-kyslého úsmevu a nechal Pašu na pokoji.

Súдруh Vladimirov si sadol k písaciemu stolu a náhodou mu padol

.....
* Štátom vlastnený byt (коммунальная квартира, коммуналка), v ktorom štátne orgány v súlade s normami na obytnú plochu pripadajúcu na osobu ubytovali nájomníkov bez ohľadu na ich rodinný stav, spoločenské postavenie. Každá rodina či nájomník mal jednu alebo niekoľko izieb, prípadne časť izby alebo dokonca chodby. Spoločné boli kúpeľne, kuchyne a predsieň, pozn. prekl.

** Spolky na podporu rozvoja letectva v sovietskom Rusku, pozn. prekl.

*** Ženské oddelenie Ústredného výboru Komunistickej strany Ruska, pozn. prekl.

zrak na tenkú knižočku. Pousmial sa. Bol to *Savva* od Andrejeva. Zamladi naňho výrazne zapôsobila a po ničom netúžil tak veľmi, ako kráčať v šľapajach hlavného hrdinu.

Súduh Vladimirov vzal zväzok do rúk a začal v ňom listovať. Okraje boli husto popísané poznámkami a niekoľko riadkov si hrubo podčiarkol červenou ceruzou. Preletel pohľadom niektoré z nich.

„Ja však neľúbim, čo si cenia ľudia nadovšetko...

Holá zem... rozumieš? Holá zem a na nej nahí ľudia! Nahí, ako ich matka porodila, bez nohavíc, vyznamenaní, vreciek... bez všetkého!

Všetci budú chudobní... potom podpálime ich mestá...

Na nič súci zahynú, hlúpi, pre ktorých je život to, čo pancier pre raka. Zahynú tí, čo milujú staré, lebo im bude všetko odobraté. Umrú slabí, chorí, mierumilovní ... už veru nebude na zemi pokoja, *báťuška*! Prežijú len slobodní, odvážni, ľudia s mladými dychtivými dušami, jasnými očami, ktorými objímu svet... Zrodí sa v plameňoch – on sám je plameň a skaza. Svet otrokov sa chýli ku koncu!...”

Ako len tieto slová miloval, ako často sa k nim vracal, vtedy, keď ešte všemožne a tajne pracoval pre ich politickú ideu. Nuž, a teraz nastali, nastali tie dni, ktoré Andrejev predpovedal. Je však šťastnejší? Dosiahol, po čom túžil?

Súduh Vladimirov zachmúrene pozrel na dieru v čiernej ponožke, z ktorej mu vytrčal veľký vodnatý pľuzgier. Zhlboka si povzdychol a napadlo mu čosi zvláštne – aspoň teda on to za také považoval: Akí sú len šťastní súdruhovia, ktorí padli v boji! Pretože... všetko, čo dosiahli, je na míle vzdialené tomu, o čom snívali! Koľkí obetovali život – a výsledok?

Čo to so mnou dnes je? spamätal sa náhle Vladimirov. Čo sú to za nápady? Naozaj si myslím, že bolševici dokážu len ničiť, a nie budovať? Ako mi také čosi mohlo napadnúť? Alebo som aj ja taký?

Pokúšal sa ovládnuť a myslieť na niečo iné. My bolševici – povedal si v duchu – sme vstúpili do sveta, aby sme strhli všetky múry, ktoré ľudia celé storočia stavali a ktoré obmedzujú ich slobodu. Áno, bolševik je nahý človek, o ktorom písal Andrejev. Všetko vyhodil na smetisko: slušnosť, morálku, úctu a pôvod, čistotu duše a ostatné buržoázne nezmysly. Bolševik čelí svetu nahý, silný, nespútaný, smädny po živote. Ak si niečo zaumieni, dokáže to. Chce budovať? Dom? Štát? Nech sa len do toho pustí, nejako sa mu to už podarí! Proletár dosiahne všetko, môže byť, kým len chce, môže robiť a vytvárať, po čom zatúži. Človeku

sa z radosti a nadšenia takmer rozkrúti hlava. Budujte! Tvorte! A zatiaľ čo pracujete, bdieme nad vami my, my z GPU! Postaráme sa, aby ste mali pokoj, aby vás neotravovali „bývalí ľudia“! Sedia v pivniciach a žalároch a dožadujú sa slnka, vzduchu a slobody. Chcú nám nahovoriť, že aj oni majú nejakú hodnotu, hovoria o tom, čo vedia a akí by nám mohli byť užitoční. Možno je to skutočne pravda, možno by sme s ich znalosťami napredovali rýchlejšie než bez nich. Ale stáročia sa opíjali kultúrou, ktorú nepotrebujeme, o ktorej nechceme nič vedieť. Máme vari riskovať nákazu? To ich radšej všetkých odstránime. Preč so všetkým starým, len nové, to, čo nik nepozná, len to chceme!

Ktosi zaklopal na dvere.

„Vstúpte!“ zakričal Vladimirov namosúrene. Nepáčilo sa mu, že ho niekto vyrušil v myšlienkach predtým, ako sa mu ich podarilo definitívne usporiadať a striasť zo seba pochybnosti, ktoré sa ho náhle zmocnili. Návštevník ešte len placho vstúpil dnu a on už bol voči nemu predpojatý.

Na prahu sa krčil nízky chudý muž s tvárou bledou ako zemiaky klíčiace v pivnici. Bezvýrazné tenké pery sa mu zvltnili v podliezavom úsmeve a plavé obočie sa mu nervózne chvelo. Spod pazuchy mu trčala aktovka, košelu mal ledabolo pozapínanú, presvitala mu spod nej popolavá pokožka. Všetko na ňom – najmä však nohavice – bolo nekončne umastené a špinavé. Vladimirov ho mimovoľne v duchu porovnal s Pašou. Aha ho, špekulanta, zafúľaným výzorom chce zdôrazniť svoj proletársky pôvod, napadlo mu a rozzúrilo sa. Hádám sme za tie roky, čo vládne, nepokročili natoľko, aby sme si uvedomili, že špinou sa netreba hrdiť? Súdruh Stalin vraví, dohoniť Európu a potom ju predbehnúť – a my sa tu producujeme v roztrhaných gatiach!

„Súdruh Vladimirov, prišiel som vám povedať čosi dôležité!“ zašepkal súdruh Surkov. „Je našou povinnosťou nahlásiť, ak si všimneme, že sa ktosi zo súdruhov odklonil od vytýčenej straníckej línie. Tak teda... viete, súdružka Petrenková trochu ideologicky zaostáva. Veď len uvážte, dala svojej dcére meno Mária, také typicky buržoázne meno! A navyše je všeobecne známe, že sa tak volala Matka božia! Povedal som jej, Občianka, spamätajte sa, dajte dieťaťu nejaké revolučné meno. Napríklad Bastilla, Oktábrina, alebo – také, ako dala dcére súdružka vedúca kancelárie – Revolúcia. Aj súdruh Trošenko dal dcére pekné

.....
* Ľudia, ktorí stratili spoločenský status (Бывшие люди), označenie pochádza z názvu Gorkého poviedky, po boľševickej revolúcii sa pojmom označovali bývalí aristokrati, továrnici, dôstojníci, duchovní, veľkostatkári etc., pozn. prekl.

meno: Donera – Dcéra novej éry.‘ Mimochodom, súdružka Petrenková nenosí na hrudi žiadne revolučné odznaky. A včera – len si to predstavte – zavesila si na krk malého zlatého slona. Veď tu ide o nefalšované buržoázne poverky. Ak je presvedčená proletárka, nech si zavesí na krk Lenina, Marxa alebo Stalina, nie slona!“

„Dobre, dobre, porozprávam sa s ňou!“ vyhlásil unavene Vladimirov. „Dovidenia.“

Tak toto je ten nahý, slobodný človek! pomyslel si trpkó. Všetko závisí v konečnom dôsledku od toho, ako...

Ale kým stihol domyslieť myšlienku do konca, otvorili sa dvere a objavila sa v nich Pašina špinavá tvár.

„Ak neprídete hneď teraz do jedálne, tak odpracem čaj zo stola. Musím ísť na schôdzu.“

Súduh Vladimirov mlčky vstal a zamieril do jedálne, veľkej, kasárensky zariadenej tmavej miestnosti. Steny pokrývali krikľavé obrazy vodcov revolúcie, kedysi červené stuhy zosiveli. Podlaha bola strašne špinavá a hoci niekoľko plagátov upozorňovalo na to, aby občania nehádzali nič na zem, aj tak bola pokrytá nánosom šupiek zo slnečnicových semiačok.

Neochotne sa posadil k stolu, ktorý prikrýval špinavý obrus. Na šálke boli odtlačky kohosi prstov, čaj páchol po lyku a plošticiach a keď zahryzol do chleba, zaškrípál mu pod zubami presne tak, ako keď sa človeku dostane medzi zuby šváb. Oproti nemu sa na stene vynímal plagát s heslom na tento rok: „Dostihnúť a predstihnúť Európu!“

„Kto povedal, že proletári musia žiť ako prasce?“ zvrieskol súduh Vladimirov na Pašu, ktorá práve prechádzala okolo s utierkou pod pazuchou. Nechápavo sa naňho pozrela a z jej začudovania bolo zrejmé, že iný život nepoznala a ani si ho nevie predstaviť.

Chvíľu trvalo, kým sa Paša spamätala, zlostne naňho zazrela a zachrípnutým hlasom vyhlásila: „Tí, čo nie sú v strane, nemajú ani chlieb, len tie šváby. Hanba vám! Vari chcete, súduh, aby ste žili ako nejaké knieža? Musíme budovať štát, nemôžeme sa zapodievať s takými maličkosťami!“

Ešte raz pohrdavo zazrela na súduha Vladimirova, vypochoďovala von a prudko za sebou zabuchla dvere. Čaju a chleba sa ani nedotkol, zobral si aktovku a zamieril do práce.

Ale ani na ulici sa necítil lepšie. V živote človeka sú dni, keď sa mu zdá všetko nové, keď sa začne na veci pozeráť inými očami. Tak je to aj so slovami. Človek je zvyknutý počúvať neustále tie isté slová. Po-

stupne sa z nich vytráca to výnimočné a jedinečné, čo nám prinášajú. Stačí však zopakovať si slovo, vcítiť sa do jeho podstaty a už máme pred sebou niečo nové, máme z neho iný pocit, znamená čosi iné. Ľudia len málo premýšľajú o tom, čo ich obklopuje. Príliš sa ponáhľajú, mnohé si nevšímajú. Človek si však toto iné a nové všimne práve vtedy, ak ho zachváti veľký cit či veľká myšlienka. A tak náhle súdruhovi Vladimirovi napadlo, že žije v meste, ktoré mu je cudzie, videl ho len tak, ako ho chcel vidieť, nikdy nie však také, aké je v skutočnosti. Ako by aj mohol? Stále mal pred očami to, čo treba vybudovať, a to, čo bolo, pokladal za prechodné štádium. Na um mu zišlo zvláštne prirovnanie: mesto vyzeralo ako chorá chudá jednooká mačka. Jednooká, lebo v takmer každom dome boli vybité okná a nahradili ich dosky. Aj ľuďom čosi chýbalo, ba dokonca aj psy pobehovali po uliciach so zvesenými chvostmi, akoby sa ani ony necítili najlepšie. Vlastne každý kríval, a tamto, len kúsok pred ním, skackal jeden na troch nohách.

Bezprizorné deti mali bledé tváre, šaty na nich povievali v zdrapoch a keď ho míňali, súdruh Vladimirov sa odvracal. Niektoré sa zúriivo bili a jeden nevedel, z čoho im oči tak horúčkovo blčia – či od hladu alebo od hnevu.

Na rohu ulice mu padol do oka obrovský plagát. Vídal ho tam deň čo deň a bral ho ako čosi samozrejmé. „Duch ničenia je duchom znovuvybudovania.“ Dlhé roky pracoval zo všetkých síl a teraz si náhle kládol hroznú otázku: je to skutočne pravda? Komunistická idea stojí a padá na viere v človeka: pre neho, pre toho človeka zničili všetko staré, aby mohol vybudovať svoju novú ríšu. Ale teraz sa pýtal: prečo bolo vtedy také jednoduché všetko zničiť a prečo je o toľko ťažšie vybudovať krajinu odznova? Ľudskej povahe je bližší inštinkt ničiť. A s tým sme nerátali. Verili sme v čistotu ľudskej prirodzenosti a nevideli sme, že väčšina ľudí sú zloději a gauneri. A keďže gauneri sa dostali nahor rýchlejšie ako ostatní, vyhodili sme našu nádhernú ideu na ulicu, kde ju našli gauneri. Dôsledkom sú tieto strašné domy, títo spustnutí ľudia, tento desivý spolok darebákov.

Naša idea je správna, je nádherná! Na vine je nedokonalosť ľudského charakteru, len to. Nie, našu myšlienku nemožno zavrhnúť, jednoducho musíme prevychovať ľudí.

Náhle sa súdruh Vladimirov zvrtol. Rozhodol sa zájsť do továrne na ľudí. Táto továreň bola od začiatku do konca dielom jeho rúk. Venoval jej všetky svoje sily a všetok svoj voľný čas trávil práve tam, pri

rozhovoroch s novými ľuďmi. Snažil sa, aby šiel slovami a činmi príkladom. Vždy sa usiloval, aby im zaobstaral dostatok potravín, bojoval s úradmi o každú stoličku, o každé kladivo, klinec. Chcel dokázať, že zloději a vrahovia vyrastajú len zo zlých sociálnych pomerov, že stačí, aby sa ľudia zasadili do ľudského prostredia a naučili sa pracovať. Stačí veriť – a z odpadu starej spoločnosti sa stane výkvet novej spoločnosti.

Zločin je dôsledkom sociálnej nerovnosti. Chcel dokázať buržoáznemu vedcovi Lombrosovi so svojou „továrňou na ľudí“, že v ľudskom organizme niet buniek, ktoré by v sebe niesli zločinecký gén. Chcel dokázať, že len spoločnosť núti človeka, aby sa zaradil k odľudom a že je možné vrátiť zlodějov a vrahov do veľkej proletárskej rodiny. Továrňu na ľudí alebo, ako znel oficiálny názov inštitúcie, Pracovné spoločenstvo GPU sa nachádzala v najhonosnejšej budove mesta. Kedysi patrila veľkoobchodníkovi s čajom, počas revolúcie sa jej majitelia rýchlo striedali. Sprvu slúžila ako kasáreň bielym, potom červeným, neskôr v nej zriadili špitál a úrad práce, nasledovala škôlka a jasle pre deti a Úrad správy lesov. Koľko ho len stálo práce dostať odtiaľ lesníkov. Musel ísť až do Moskvy, vytrpieť poníženie, rozčuľoval sa. Koľko sa len napracoval, aby to docielil. Potom zhromaždil najzúfalejšie prípady: vrahov, zlodějov, recidivistov, prostitútky. Ubytoval ich vo veľkoobchodníkovom dome a nechal ich, aby pracovali a slobodne žili. Každý sa musel vyučiť nejakému remeslu. Za prácu dostávali pomerne dobré jedlo, dobrý plat a dobré bývanie. Voľný čas trávil v dobre vybavenom klube, v ktorom sa celý deň ozýval zachrípnutý reproduktor.

Ale čo dnes? Aj tu sa mu mnohé prestávalo páčiť. Špina na mramorových schodoch, tie večné šupky zo slnečnicových semiačok!

„Prečo nie sú schody čisté?!“ vykrikol náhle tak, že sa to ozývalo v celom dome. Službukonajúci domovník sa prirútil, tváril sa namosúrene. Bol to veľmi vysoký muž a šaty na ňom viseli ako na strašiakovi do maku. Všetko, čo mal na sebe, bolo roztrhané: nohavice, blúza, na ktorej nebol jediný gombík, v topánkach mu chýbali šnúrkky.

„Čo sa deje, súdruh Vladimirov?“ spýtal sa a odpľul si na podlahu. „Nie sme predsa v inštitúte pre šľachticné! Od špiny ešte nikto neumrel!“

„A kde je druhá služba? Prečo si tu dnes ty? Kde je Pusankov?“ pýtal sa Vladimirov nazlostene, nepočúval jeho výhovorky.

„Pusankov zdrhol. Len sa pozrite!“ odvetil mu muž a podal mu zdrap papiera.

Keby súdruhovi Vladimirovi oznámili, že bieli dobyli mesto a sú na

ceste za ním, aby ho zatkli, zapôsobilo by to naňho menej ako správa o Pusankovom úteku. Zo všetkých obyvateľov továrne si cenil najviac práve jeho. Tento devätnásťročný chlapec mu najviac pripomínal Andrejevovho Savvu. Bol zachmúrený a drzý, hrubý a inteligentný a život bral, ako prišiel, s chladnou hlavou, odvážne. Mal v sebe čosi z Gorkého hrdinov. Pusankov bol viacnásobne trestaný zlodej, otca mu zastrelili bieli partizáni, mama zmizla počas občianskej vojny, keď raz zašla do mesta, aby obstarala nejaké jedlo. Pusankovo kradnutie si súdruh Vladimirov vysvetľoval tým, že bol „nahlodaný svojím okolím“. Teraz mu ponúkol iné prostredie, postavil ho na čelo osadenstva – a on utečie! Prečo? Čo mu chýbalo? Chvejúcimi sa rukami vzal papier a čítal. Nemotorným písmom bolo na ňom napísané: „Odchádzam, lebo je tu nuda.“ To bolo všetko.

A zatiaľ čo si čítal tieto slová, napadlo súdruhovi Vladimirovi čosi iné: možno ľudia predsa len nie sú tehly, z ktorých sa dá postaviť ľubovoľná budova, možno žijú podľa iných zákonov a s dušami sa nedá len tak jednoducho experimentovať. A možno sa mu nepodarilo tak celkom vylúštiť tajomstvo Pusankovovej psychiky. Ponúkol mu jedlo, bezpečie a prácu, spravil z neho dôverníka a vysvetlil mu všetky grandiózne plány týkajúce sa raja na zemi, a výsledok? Nuda. Veril, že mu dáva život a on z neho utiekol ako zo žalára.

Súdruh Vladimirov sa ešte raz pozrel na bezútešný stav domovníka, zazrel na opltú podlahu, odplul si a zamieril k lekárskej ordinácii. Mladého lekára poznal, spolu ich kedysi nadchla myšlienka boľševizmu. Zatiaľ čo sa súdruh Vladimirov podujal obnoviť ľudí v továrni na nového človeka po duchovnej stránke, lekár sa mal postarať o ich telesné blaho. S ním sa chcel teraz porozprávať.

Doktor Krasnov sedel pri stole a fajčil. Vraštil čelo a keď si všimol súdruha Vladimirova, pozrel sa naňho veľkými tmavými očami, potriasol hlavou a podal mu váhavo ruku. Sotva otvoril pery, keď ho pozdravil: „Nazdar.“

„Stalo sa ti niečo?“ spýtal sa Vladimirov, ktorého sa nie príliš priateľské privítanie nepríjemne dotklo. Prišiel predsa, aby uňho načerpal útechu.

„Čo mi je? Ach, len to, že čoskoro z tejto továrne na ľudí odídem. Nezvládam ich. Jednoducho to nejde. Obávam sa, že sme na to išli zle. Vravím ti celkom úprimne, že ma celkom zlomili. Tá absolútna voľnosť v sexuálnom živote ma priam desí. Dnes som skončil s vyšetreniami

a mám výsledky: osemdesiatjeden percent osadenstva má pohlavné choroby!

Mimochodom, zistil som, že väčšina prostitútok sa začala predávať preto, že ich opustili manželia. A prečo ich opustili? Lebo im to naše zákony dovoľujú, ba vyslovene im to natískajú. Som presvedčený, že na všetkej tej špine, čo nás obklopuje, nenesú vinu ženy, ale výlučne muži. Väčšina žien túži po večnej láske, sníva o deťoch, rodine, domove. Ale ak muži docielia, čo chcú, tak sa posunú k ďalšej. Oni nemajú čo stratiť, ich životy sa nemenia. Lahko nájdú inú a prvá ostane sama – s dieťaťom. Utešujú nás alimentami, ale, to ti poviem, milý priateľu, je to zbabelý sebaklam! Vieš, aké ťažké je pre ženu získať alimenty na dieťa? A na alimenty pre seba nemá takmer žiaden nárok. Nie, nie, priateľu, nejdeme na to správne. Uvoľnili sme putá holým zvieračím inštinktom a tým sme ženy nemilosrdne vydali napospas mužom. Hovoríme o kamarátstve, súdružstve, ale to sú len slová.

V celom Rusku je vzduch zamorený násilím plynúcim z nespútaných inštinktov. Niekedy, keď zavriem oči, tak sa mi zdá, akoby sa na nás valilo more zvieracej neviazanosti a hrozilo, že pochová pod sebou všetko šlachetné na našej myšlienke. Kto zastaví tú obrovskú vlnu toho, 'Všetko je dovolené'?

Priznám sa ti, že sa mi to všetko už hnusí. Ale keby som to niekedy vyslovil nahlas, tak sa môžem rovno baliť na Solovky. Neviem však, či sa mi podarí držať sa na uzde. Napokon predsa len poviem nahlas, že sme ľudia a že človek nie je zviera.“

V tom okamihu napadla súdruhovi Vladimirovi Táňa. Náhle si uvedomil, že v tom dievčati čosi rozbil, bola takmer dieťa. Ale aj v ňom sa čosi zmenilo. Pociťal ľútosť, akú doteraz nepoznal.

Táňa, áno, Táňa môže za ten nepokoj, pomyslel si, a len ona je schopná vytiahnuť ma z tohto začarovaného kruhu. Rýchlo sa rozlúčil s lekárom, vybehol na chodbu, von z budovy a ponáhlal sa do GubIspolKomu. Nevedel sa dočkať, kedy predstúpi pred Táňu a povie jej: „Poď, pôjdeme hneď na Zags,* Táňa, a všetko bude zase dobré. Všetko!“

Ale Táňa nebola na úrade, jej stolička bola prázdna. Keď sa spýtal, čo s ňou je, odvetili mu, že dnes neprišla.

Súdruh Vladimirov nepokojne pochodoval po svojej kancelárii. Po niekoľkých márných pokusoch sa vzdal – nevedel sa sústrediť na prácu.

.....
* V podstate to isté, ako matrika u nás (Органы записи актов гражданского состояния), na týchto úradoch sa dalo sobášiť, žiadať o rozvod, zmenu mena a podobne, pozn. prekl.